

תוכן עניינים

1. הקדמה
2. הגדרת נושא
3. הגדרות מושגים
 - 3.1. מדינות מתפתחות
4. סקירת הספרות
 - 4.1. מדדי פיתוח
 - 4.2. התיאוריה הגיאוגרפית
 - 4.3. התיאוריה החברתית
5. דיון
6. מסקנה
7. סיכום: ראייה אישית
8. ביבליוגרפיה

הקדמה

לאחר מלחמת העולם השנייה (1945) התקבעה חלוקה של מדינות העולם לשלוש קבוצות- "עולם ראשון", "עולם שני", "עולם שלישי". העולם הראשון היה זה הכולל את הארצות המערביות, הצפוניות, העשירות, המתועשות, מייצאות ואלה הקפיטליסטיות והדמוקרטיות מבין המדינות. העולם השני כלל באופן מסורתי את המדינות הקומוניסטיות שלהן שלטון ריכוזי יחיד וכלכלה משותפת, ללא הון פרטי. המונח של עולם שני הלך ונעלם עם התפרקות ברית המועצות בשנות התשעים. העולם השלישי לעומת זאת, כלל את המדינות הנחשלות והעניות, רובן באסיה, אפריקה, מרכז ודרום אמריקה (לעומת אירופה וצפון אמריקה העשירות) או בדרום כדור הארץ ובאיזורים הטרופיים. ניתן לזהות גם כי מרבית המדינות בעולם השלישי היו תחת שלטון חיצוני/קולוניאליסטי כלשהו וקיבלו עצמאות לאחר המלחמה. עם זאת, ברובן נשאר שלטון יחיד דיקטטורי. למרות קביעת החלוקה והיותה בסיס לחלוקת העולם כולו עד היום, קיימים שינויים ברמת הפיתוח של מדינות שונות, התלויים בגורמים רבים ומדדי פיתוח, לכן העולם השלישי נקרא גם "מתפתח".

בין הגורמים השונים אשר קובעים את רמת התפתחותה של מדינה כלשהי ניתן למצוא: תל"ג, שיעור ריבוי טבעי גבוה מחד ותוחלת חיים קצרים מאידך, יחד עם תמותה גבוהה של תינוקות. בנוסף, תזונה דלה קלורית ומבחינת מגוון המזון הנצרך ואיכותו, רמת רפואה נמוכה, שיעור גבוה של חסרי השכלה בסיסית. שיעור המועסקים בחקלאות הוא גבוה למול התעשייה והיצוא הוא מוגבל ומהווה משענת הכנסה למדינה. בקרב מדינות העולם השלישי (המתפתחות) קיימת שונות פנימית משמעותית, כך שקשה למצוא הסבר יחיד לעוני או לאופי הכלכלי של כל אחת מן המדינות, ובהתאם קשה גם לזהות גורמים אשר באופן גורף אחראים לקידום מדינה מתפתחת אל הקבוצה הנחשקת של מדינות מפותחות.

הגדרת נושא

עבודה זו שואפת לחקור את ההבדלים הברורים בין המדינות המתפתחות לאלה המפותחות כבר, על מנת לזהות גורמים אשר תורמים או מונעים את מעברה של מדינה מקטגוריה אחת לשנייה. שאלת המחקר: מנועי ומעכבי צמיחה- מדוע מדינות מצליחות להתפתח בעוד מדינות אחרות לא מצליחות?

הגדרות מושגים

מדינות מתפתחות- על אף הבדלים רבים בתוך הגדרת העולם השלישי, מדינות העולם השלישי, או המדינות המתפתחות, רובן בעלות תוצר לאומי גולמי (תל"ג) נמוך, כלומר הכנסה נמוכה. ברובן אחוז העוסקים בחקלאות הוא גבוה יחסית, כלכלתן תלויה בעיקר ביצוא של מוצרים ראשוניים (תוצרי חקלאות וחומרי גלם שניתן לכרות- מחצבים) ועל מנת להתקיים עליהן לייבא את רוב מוצרי התעשייה והמזונות שאין ביכולתן לייצר. האוכלוסייה פחות משכילה עד לרמת אנאלפבתיות. בנוסף, ברוב המדינות המתפתחות תוחלת החיים נמוכה והצריכה הקלורית של התושבים נמוכה מהמומלץ והדרוש לקיום בריא של אדם, כמו כן, התזונה אינה מגוונת כפי שהיא במדינות מפותחות (ביסטרוב, 2007).

המדינות המתפתחות רובן נמצאות באחת משלוש יבשות: אמריקה (דרום אמריקה ומרכזה), אפריקה ואסיה. אוכלוסיית הערים באופן כללי הינה מפותחת יותר מהאוכלוסייה הכפרית וחיה בתנאים טובים יותר, כך גם בני המזל המעטים שהינם חלק מבני המעמד הגבוה או מקורבים לשלטון. בהתאם, ניתן לראות פערים גדולים מאוד בין העניים מאוד (הרבים) לעשירים מאוד. העניים ובני המעמד הנמוך הם הרוב המוחלט, הם חיים בעוני קשה ותוחלת החיים שלהם קצרה יותר באופן משמעותי (כמו גם אחוז גבוה מאוד של תמותת תינוקות וילדים קטנים).

המדינות המתפתחות תלויות במידה רבה מאוד בעולם המפותח ובכלכלה העשירה שלו, כלומר התנאים הכלכליים והפוליטיים המשפיעים על מדינות מפותחות משפיעים בעקיפין גם על המדינות המתפתחות. רובן של המדינות בעולם השלישי היו בעבר תחת שליטתן של מעצמות אירופאיות והושפעו מכך לאורך שנים רבות לאחר קבלת עצמאותן. חלק גדול מאותן מדינות נסמך עדיין על המעצמה ששלטה בו בעבר, זאת עקב כך ששנות השלטון הזר שינו וקבעו את אופייה של המדינה, התרבות, אופי השלטון ואף השליט עצמו. המושבה לשעבר נשארת תלויה ברמה הלאומית והבינלאומית במעצמה, היא נותרת מעורבת בכלכלה ובתעשייה דרך השקעות של חברות ולעיתים אף ניצול של משאבים שונים של המדינה המתפתחת, ביניהם כוח עבודה זול. למרות השפעה חיובית של אותה מעורבות על רמת הפיתוח התעשייתי ואף רמת החיים של התושבים במדינה המתפתחת, רווחיה של המעצמה במדינה לרוב אינם מתורגמים להשקעה משמעותית באותה מדינה וחיזוק הכלכלה שלה, אלא חוזרים למעצמה עצמה או נשארים בידיים פרטיות.

בתוך קבוצת המדינות המתפתחות ניתן להבחין בשונות גדולה - חלק מהמדינות עשירות יותר מאחרות, הסביבה הגאוגרפית שלהן שונה באופן דרסטי (בין מדבר לאזורים טרופיים ועוד), מבנה החברה והמסורת של התושבים שונה מאוד ומשפיעה על חיי היומיום, וגם ההיסטוריה השונה והאופן שבו התפתחו השלטון והכלכלה שונה ומשפיע על אופי החיים באותה מדינה. אפילו רמת העושר של המדינה עצמה משתנה בין המדינות המתפתחות ואינה מספיקה על מנת להעבירן לקטגוריות המפותחות. כלומר, גם מדינות אשר בורכו במשאבי טבע בעלי ערך רב (למשל נפט) והצליחו לצבור הון משמעותי, מוגדרות עדיין כמדינות מתפתחות עקב גורמים אחרים.

מדינות מפותחות - ההגדרה של מדינות מפותחות נגזרת במידה רבה מההגדרה של מדינות מפותחות, הגורמים החסרים בצד אחד הם אלו הקיימים בצד השני. המדינות המפותחות הן אלה בהן רמת החיים גבוהה, בכלל ההיבטים, וכלכלתן יציבה ומגוונת, מסתמכת בעיקר על מדע, טכנולוגיה ופיתוח, ואינה תלויה במקור הכנסה יחיד.

"מעגל עוני" - מעגל מחזורי של עוני ומצוקה כתוצאה ממספר גורמים ובראשם ריבוי טבעי גבוה (אשר נובע מבורות וחוסר מודעות באשר להגבלת ילודה. תוחלת החיים אשר הולכת ועולה תורמת לגידול בשכבות האוכלוסייה אשר מהוות נטל על המערכת הכלכלית (ילדים שטרם הגיעו לגיל שבו יכולים לעבוד). בנוסף, חסרים יצרנים אשר יעזרו להדביק את הגידול בצריכה ולכן העוני והמחסור הולכים ומתרחבים לכדי מצוקה, רעב, פשע ועוד.